

1. ΓΛΩΣΣΑ-ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

*Our dreadful marches
to delightful measures...¹*

Η γλώσσα ως πολιτικό εργαλείο.
Θρησκεία, ιδεολογία, φανατισμός.
Ο *Μανιχαϊσμός*, το καλό και το κακό.
Η σχέση ανάμεσα στη (θρησκευτική) πίστη
και στον (πολιτικό) λόγο. Ο *Μαρξισμός*.
Γλώσσα και *Ηθική*, η ηθική της *Πολιτικής*.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ αντιμετωπίζει από την εμφάνιση του ή, καλύτερα, από τη συνειδητοποίηση της αυτόνομης, μοναχικής και αυτο-δύναμης ύπαρξης του, τρεις εχθρούς και ένα δύσκολο ερώτημα: τη *Φύση*, τον *Άλλο*, τον *Θάνατο*, και το ερώτημα γιατί υπάρχουν όλα αυτά, ενώ θα μπορούσε να μην υπάρχει τίποτε (αλλά τότε, το μη υπάρχον... υπάρχει;...).

1. Οι φράσεις (στα αγγλικά) που προηγούνται κάθε κεφαλαίου, προέρχονται από τον *Μονόλογο* του Gloucester - Ριχάρδος ο Γ'. Βλ. *Επίλογο και Παράρτημα*.

Για την αντιμετώπιση της Φύσης αναπτύσσει τη γλώσσα της επιστήμης, για να αντιμετωπίσει τον Άλλο τη γλώσσα της πολιτικής, και για την τελική εμπειρία (τον υπέρτατο φόβο) του Θανάτου τη γλώσσα της τέχνης. Το ερώτημα απαντάται με μιαν άλλη, πολιτική επίση, προσπάθεια, αυτή της θρησκείας (φιλοσοφία, θεολογία, ηθική).

Ίσως όμως και ο *Εαυτός* να αποτελεί αναγκαίο συνομιλητή, όπως και ο ιδανικός (άβρατος; απών;) Άλλος. Σ' αυτή την περίπτωση η γλώσσα, ως εργαλείο διαχείρισης, πειθούς και τελικής υποταγής, διαμορφώνει τον εαυτό μας έναντι του κόσμου, και προετοιμάζει τον κόσμο έναντι ημών των ιδίων (βλ. *Μονόλογο*).

Η επιστημονική, διαπιστωμένη σχέση μεταξύ αιτίου (αυτό που προξενεί) και αιτιατού (αυτό που προκύπτει — σχέση που δημιουργήθηκε διά της επιστημονικής γλώσσας) μπορεί να ανατραπεί εντός των μαιάνδρων του μονολόγου, της εσωτερικής (αντιστικής, θα έλεγα) συνομιλίας με τον εαυτό μας (παράδειγμα: *πίνω για να ξεπεράσω μια αποτυχία / αποτυγχάνω γιατί πίνω*). Άποψή μου είναι ότι η γλώσσα, ως εργαλείο πολιτικής πράξης, αρχίζει εξ ημών και δι' ημών των ιδίων. Έτσι, δανειζόμενος το παραπάνω παράδειγμα από τον Όργουελ,²

2. George Orwell, *Politics and the English Language*, (1945), Penguin Books, London 2013, σ. 1.

κάποιος που χρησιμοποιεί μέσα (χάπια, αλκοόλ κ.λπ.) για να υπερβεί μια δυσκολία κοιμίζοντας προς τούτο τους φόβους (του), βλέπει τα ίδια τα μέσα να καθιστούν το αιτιατό τελικώς αίτιο των δυσκολιών του.

Συχνά συμβαίνει, στην προσωπική μας ζωή, να χρησιμοποιούμε ως παράδειγμα τον συνομιλητή μας (τον απέναντι), για να ορίσουμε μια πράξη και τη διαδικασία που επιφέρει δίκαιο (;) αποτέλεσμα {«Πες πως κλέβεις μια φέτα ψωμί, για να επιβιώσεις [...]»}. Εδώ, η χρήση του παραδείγματος έχει ως σκοπό την απενοχοποίηση του ομιλούντος (εσύ, όχι εγώ) ή, σε περίπτωση που το παράδειγμα αναφέρεται στο πρώτο πρόσωπο: «Πες πως κλέβω [...]», την δικαιολόγηση της πράξης διά της γλώσσας: τρόπος του (ουδέτερου) λέγειν, όχι δικός μου (απενοχοποίηση εν τοις πράγμασι: μπορεί η γλώσσα να είναι ένοχη;}

Ερωτήματα, υποθέσεις, λύσεις... υποσχέσεις έρωτος (για πάντα), πολιτικής (πάντα), καθημερινής ζωής, και ερωτήματα: «Ξέρεις ποιός είμαι εγώ (συγγνώμη, αλλά ναι: ένας ασήμαντος, ανώνυμος, φοβισμένος/θυμωμένος άνθρωπος...);» «Τελειώσαμε!» «Αρχίζουμε μια νέα ιστορία!» «Πιστέψτε με! Όχι πια πισωγυρίσματα!» «Το μέλλον μάς ανήκει!» (...και «Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες»...). Λέξεις που ενσωματώνουν εκφράσεις πομπώδεις, χωρίς την παραμικρή λογική δομή,

αφορισμοί και διαβεβαιώσεις διαλληλικής Α-νοησίας: *εγώ είμαι εγώ!* Λόγια, που βεβαιώνουν το αντίθετο από αυτό που διαλαλούν, εντυπωσιακές λέξεις, αυτό που αποκαλούμε, γενικώς, *μεγαλοστομία*.

Ένα από τα σημαντικότερα ιδεολογικά αφηγήματα του 19ου αιώνα, ο Μαρξισμός, που απέκτησε χαρακτηριστικά θρησκείας με το *Κεφάλαιο* (το *Ευαγγέλιο*), την *Ιερή Τριανδρία* (Μαρξ – Ένγκελς – Λένιν), τους *αιρετικούς* και τους *παραβάτες* (Πλεχάνωφ, Τουχατσέφσκη, Τρότσκι κ.ά.) και την *Ιερά Εξέταση* (βλ. *Δίκες της Μόσχας*), απόηχος του ρομαντικού κινήματος, χρησιμοποίησε τη γλώσσα για την δημιουργία τόσο ισχυρού φαντασιακού, ώστε να παρασύρει διανοούμενους, επιστήμονες, καλλιτέχνες και, κυρίως, πολιτικούς, να ανατρέψουν την πορεία της Ανθρωπότητας με συγκλονιστικά αποτελέσματα.³

Βεβαίως, οι πλέον επαναλαμβανόμενες είναι οι λέξεις κενές περιεχομένου, αυτές που δεν είχαν νόημα εξ αρχής και όσες πλέον το έχουν οριστικά χάσει. Σήμερα φασίστας είναι ο οποιοσδήποτε: αυτός που παρκάρει παράνομα, αυτός που διαμαρτύρεται για το παράνομο παρκάρισμα, αυτός που καλεί την αστυνομία, η αστυνομία που κό-

3. Όχι πάντα θετικά, βεβαίως όχι εξ ορισμού αρνητικά.

βει την κλήση,... ο οικογενειάρχης που κλειδώνει το μαγαζί του, για να το προστατεύσει από αυτόν που σπάει την κλειδαριά για να το αδειάσει, ο οργανισμένος συνταξιούχος, ο νοικοκύρης μικροαστός με τιμητή τον ενταγμένο σε συλλογικότητα αντιεξουσιαστή, ή ακόμα από τον ανένταχτο αναρχικό,... αλλά μήπως συμπεριλαμβάνεται σ' αυτό τον ορισμό και ο έχων βαθεία πίστη στις (ουδέποτε βεβαιωμένες) βεβαιότητές του, σε αντίθεση με τις φασιστικές αρχές του άλλου, του «κανονικού»; Και ο κατάλογος είναι μακρύς: ο δημοκρατικός πολίτης της ανδρεο-παπανδρεϊκής ονειρώξης, ο συντηρητικός δεξιός, ο νοσταλγός της παπαδοπουλικής «ασφάλειας», ο προοδευτικός «αριστερός», *μανιχαϊστικά*⁴ βέβαιος για τη (θρησκευτική) αλήθεια θεωριών που ουδέποτε διάβασε. Νεώτερη «κατάκτηση» αυτή του πολιτικώς «ορθού», που απαγορεύει τις απαγορεύσεις και επιβάλλει μεν το αυτονόητο, αλλά θεωρεί και τον σεβασμό του οποιουδήποτε «άλλου», ακόμη και αν είναι μονοκύτταρος οργανισμός, (εγκληματική) ιδέα ή μικρόβιο, υποχρεωτικό. Η «πολιτικώς ορθή» σημειολογική ανάλυση του τίποτα, ή η διακήρυξη απελευθέρωσης του πουθενά, με την πρόθεση να

4. Η απόλυτη διάκριση ανάμεσα στο καλό και στο κακό, στο φως και στο σκότος, χωρίς ενδιάμεσο χώρο. Το μαύρο-άσπρο. Βλ. Σημειώσεις.

υπάρξει οπωσδήποτε απόφαση του ΟΗΕ για την προστασία και την υπεράσπισή του, δημιουργεί σύγχυση ανάμεσα στην ελευθερία και στην ψυχαναγκαστική, α-πολιτική άποψη που, τελικά, την υπονομεύει (βλ. την υπεράσπιση της «πολιτισμικής» υποχρέωσης να φορούν οι μουσουλμάνες μπούργκα).

«Εμείς θα βράμε το νταούλι, και οι Αγορές θα χορεύουν!»... «Διαγραφή χρέους, εδώ και τώρα!»... «Εθνική Απελευθέρωση! Κοινωνική Δικαιοσύνη! Τώρα!» (λες και δεν έχουν περάσει διακόσια χρόνια από το... 1821...). Πρόσφατες πολιτικές δηλώσεις ελληνικών κυβερνήσεων, και όχι μόνον. Προτείνω το Αδύνατο / Υπερασπίζομαι ό,τι δεν γίνεται να πραγματοποιηθεί. Η πρόταση «αγοράς» της Γροιλανδίας από τον αμερικανό πρόεδρο Ντόναλντ Τραμπ, οι υποσχέσεις για *Brexit*, ακόμη και άνευ συμφωνίας (και συνεπειών;) από τον βρετανό πρωθυπουργό Μπόρις Τζόνσον, με τελική οπισθοχώρηση, η πρόσφατη (Αύγουστος 2019) ιταλική κρίση και οι δηλώσεις του ιταλού (τέως) υπουργού Εσωτερικών Ματέο Σαλβίνι περί εθνικής κυριαρχίας, καθώς και του ισχυρού «μαθημάτος» που θα έδινε στις Βρυξέλλες, το οποίο εξαφανίστηκε στα σύννεφα του μέλλοντος και των τηλεοπτικών εικόνων, δείχνουν το επίπεδο του σύγχρονου πολιτικού λόγου, που κατασκευάζεται από αφορισμούς, απλοϊκές δηλώσεις υπερήφανης στά-

σης, ή ακόμη από παιδαριώδεις προτάσεις για εσωτερική κατανάλωση. Όλα αυτά όμως υπονομεύουν τις διεθνείς σχέσεις, ακόμη και αυτές μιας μεγάλης χώρας, όπως αποδείχθηκε πρόσφατα στις εμπλοκές και στις αρνητικές παρεμβάσεις των ΗΠΑ, στη Μέση Ανατολή.

Ο λόγος των πολιτικών κάθε είδους (και όχι κάθε «ιδεολογίας»), ομοιάζει απελπιστικά με τις δηλώσεις... παθιασμένου έρωτα: «Θα σε κάνω δικιά μου!»... «Θα σε κάνω ευτυχισμένη, για πάντα!»... «Θα πεθάνω, αν...»... «Εγώ, ξέρεις... είμαι αυτός που πάντα αναζητούσες!».

Ο απλουστευτικός λόγος, αυτός δηλαδή που στερείται περιεχομένου, συνίσταται από μια σειρά λέξεων που δεν ορίζουν παρά τον εαυτό τους (διαλλαλία), και δεν συναντάται μόνον στον ερωτικό ή και στον πολιτικό χώρο. Όποια και όποιος φέρει εις πέρας την ανάγνωση «ακαδημαϊκών» δημοσιεύσεων, προτάσεων διδακτορικών και μεταδιδακτορικών ερευνών, καθώς και τα ίδια τα κείμενα, αποτέλεσμα της έρευνας στον χώρο κυρίως των ανθρωπιστικών επιστημών, θα διεκδικήσει το βραβείο κατανόησης του Α-κατανόητου, εδώ και τώρα. Πέρα από έναν πολύ μικρό αριθμό που παρουσιάζει σχετικό ενδιαφέρον, όπως για την κοινωνική ταυτότητα των μειοψηφικών γλωσσών στον Δυτικό Κόσμο, οι υπόλοιπες περιστρέφονται, με μετανεωτερική περιπλοκότητα στην διεπιστημο-

νική, συνεχή αυτο-ανα-θεώρηση της ανθρώπινης φύσης.

Η Γλώσσα είναι πολιτικό εργαλείο πειθούς. «Η ικανότητα δημιουργίας φαντασιακής πραγματικότητας με λέξεις, επέτρεψε σε πλήθη αγνώστων μεταξύ τους ανθρώπων να συνεργασθούν αποτελεσματικά», δηλώνει ο Γ. Ν. Χαράρι.⁵

Αναπτύσσουμε την προσωπικότητά μας σε σχέση (και, συχνά, σε σύγκρουση) με τους άλλους: με την οικογένεια μας αρχικά, με την ένταξη μας στο σχολείο αργότερα, και μετά στη δουλειά μας (αν έχουμε την τύχη, σήμερα, να έχουμε μία...). Προσπαθούμε να πείσουμε τους «άλλους» διά της γλώσσας (και μέσω αυτών των «άλλων» τους εαυτούς μας) γι' αυτό που «είμαστε», κατασκευάζοντας έτσι πολλούς «εαυτούς»: έναν για τους άλλους, αυτόν που θα θέλαμε να πιστεύουν για μας, έναν για τους εαυτούς μας, αυτόν που θα θέλαμε/ονειρευόμαστε να ήμασταν στο βάθος, και... αυτόν που φοβόμαστε πως οι άλλοι βλέπουν σε μας, ενώ εμείς απλώς τον υποψιαζόμαστε, και ίσως ντρεπόμαστε γι' αυτόν, αποδιώχνοντάς τον... (je...

5. *The ability to create an imagined reality out of words enabled large numbers of strangers to cooperate effectively*: Yuval Noah Harari, *Sapiens. A Brief History of Humankind*, Vintage, London 2015, σ. 36. — Όπου δεν αναφέρεται ο μεταφραστής, οι μεταφράσεις είναι δικές μου.

est un autre).⁶ Η ικανότητα του Ανθρώπου να κατασκευάζει φαντασιακές πραγματικότητες με λέξεις, του επέτρεψε να προγραμματίσει, να δημιουργήσει, να κατακτήσει το μέλλον⁷ διά του Μύθου, δημιουργώντας *Ιστορία*.

«Ως πολιτική εννοώ, όχι εκείνο που συνηθίζουμε να εννοούμε, δηλαδή την τέχνη να ξεγελάμε τον αντίπαλο ή τον αντίζηλο, αλλά την επιστήμη (της ζωής που δεν φοβάται θάνατο, τον εκούσιο θάνατο - θυσία για το καλύτερο αυτής της ίδιας της ζωής, Σ.τ.Σ.), δηλαδή τη διακυβέρνηση των ανθρώπων με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνονται ευτυχισμένοι μέσω της καλής χρήσης των παθών τους».⁸

Η πολιτική και η γλώσσα της στη ζωή μας (δηλαδή η διαχείριση του εαυτού μας έναντι των άλλων, και τανάπαλιν) δεν διαφέρει από την Πολιτική, την επιστήμη διαχείρισης των πολλών από τους λίγους (ή/και τον Έναν). Συχνά οι ορισμοί της πολιτικής, του πολιτικού και της πολιτικής θεωρίας, εμπίπτουν στο λογικό λάθος της απόλυτης ταυτότητας που αφαιρεί με βία το προσδιορισμένο

6. Arthur Rimbaud, επιστολή στον Paul Demeny, 15 Μαΐου 1871.

7. *The Coming of the Future / An Imagined Order (inter-subjective)*, στο *Sapiens*, σσ. 112, 114, 132.

8. Coray, *Discours préliminaire, Traité, d'Hippocrate, des airs, des eaux et des lieux*, vol. 1, Paris, Baudelot-Eberhart, 1800, σσ. xlvii-xlviii.

περιεχόμενο, του ορισμού, δηλαδή, *διά του οριζομένου*: «Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες!» Τί είναι άλλωστε οι μεγάλες γενικεύσεις, αυτές οι αφαιρέσεις του λόγου, του έρωτα και της πολιτικής, από ανεπίγνωστες δρασκελιές σε ένα —κενό από ζωή— μέλλον;

Ο στόχος της πολιτικής (γλώσσας, πρόθεσης, πράξης) είναι η δημιουργία πολιτικού χρόνου. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω του ορισμού στόχων που είτε ανατρέπουν (αντιπολίτευση) είτε επιβεβαιώνουν (ανατρεπτικά: επαναδιεκδίκηση της εξουσίας) τον παρελθόντα χρόνο, δημιουργώντας τον μέλλοντα (πολιτικό) χρόνο. Εργαλείο η γλώσσα, η πειθώ. Δομικά στοιχεία τα επιμέρους (μικρά) εργαλεία, οι λέξεις, που προσδιορίζουν (αποκρύπτοντας το προφανές, ή προβάλλοντας το αυτονόητο), το πολιτικό πρόγραμμα. Κατ' αυτόν τον τρόπο πραγματοποιείται η υποθήκευση του μέλλοντος από το παρελθόν, και η συνεπακόλουθη ανατροπή του γραμμικού χρόνου, μιας και «αυτό που ήσουν κάποτε θα γίνεις ξανά». Στη μαρξιστική θεωρία (και την υποχρεωτική, λόγω της ιστορικής αναγκαιότητας, πολιτική / επαναστατική πράξη που συνεπάγεται) συμβαίνει ακριβώς το ίδιο, αλλά με διαφορετική διατύπωση: «Αυτό που θά 'πρεπε να είσαι θα γίνεις (μέσω της ανατροπής) ξανά!»

Με την ικανότητά της να δημιουργεί, *διά των λέξεων*, φαντασιακές καταστάσεις η Γλώσσα είναι

η ίδια Τέχνη. Αλλά και η Τέχνη είναι Πολιτική. Η Τέχνη ως γλώσσα που καταπραΰνει τον φόβο και εξορκίζει τον θάνατο:

Η στρατευμένη τέχνη, που αποσκοπεί στην κοινωνική συνειδητοποίηση, η αποκαλυπτική (Ιερώνυμος Μπος)⁹ που φωτίζει το σκοτεινό βασίλειο του θανάτου, η εξομολογητική (Φρανσουά Βιγιόν)¹⁰ που αναζητά τη λύτρωση μέσα από τον αυτοσαρκασμό, η θρησκευτική (Μπερνανός)¹¹ που αναζητά την θεία χάρη, αποδεχόμενη τον θάνατο ως απελευθέρωση από τη σάρκα, η πικρόχολα ανατρεπτική (Σελίν)¹² που αποδομεί σχέσεις, καταστάσεις και ηθική,... ακόμη και η σαρκαστικά πολιτική, που σχολιάζει το τώρα (Brexit) με σκηνές από το παρελθόν (Mick Jagger, *England Lost*).¹³

Στον έρωτα το φλερτ, όπου η εικόνα του φλερτάρωντος, η προσπάθειά του για τη δημιουργία ονείρου συγκεκριμενοποιείται ως πρόταση για τη δημιουργία μέλλοντος, δηλαδή οικογένειας, παιδιών, μέσα από πολιτικά επιχειρήματα, και την ανά-

9. Hieronymus Bosch, γεννώνυμο: Jheronimus van Aken, περ. 1450, 9 Αυγούστου 1516.

10. François Villon, 1431 — εξαφανίστηκε το 1463.

11. Georges Bernanos, 1888-1948.

12. Louis-Ferdinand Céline, 1894-1961.

13. Mick Jagger, *England Lost*, 27/07/2017, τραγούδι περί της *confusion and frustration with the times we live in*.

δειξη της διαφορετικότητας του προτείνοντος από όλους τους άλλους, παρά την κοινοτοπία των λόγων (του). Η τεχνική για την επίτευξη όλων αυτών είναι η διά των λέξεων δημιουργία εμπιστοσύνης.

Οι καχύποπτες μορφές ζωής δεν μπορούν να σχηματίσουν ομάδες. Χωρίς εμπιστοσύνη, δεν λειτουργεί η Γλώσσα ως μέσον επικοινωνίας, ανταλλαγής πληροφοριών, σχηματισμού ομάδων. Δεν θα μπορούσε να υπάρξει Κοινωνία, αφού όλες οι μορφές του πολιτισμού στηρίζονται στη δημιουργία εμπιστοσύνης, από την ανάδειξη πολιτικών στην εξουσία ως την ίδια την έννοια και τον σχηματισμό του κοινωνικού κυττάρου, της οικογένειας. Οι ιδεολογίες, οι θρησκείες, ακόμη και οι έρωτες, στηρίζονται ακριβώς σ' αυτή τη —διά των λέξεων— δημιουργία κλίματος βεβαιιοτήτων. Το ότι αυτό διαψεύδεται, ανατρέπεται και ενίοτε καταρρέει, αποτελεί την άλλη όψη του ιδίου νομίσματος. Το φαινόμενο της απάτης, και της αυταπάτης, είναι το αναπόφευκτο τίμημα του πολιτισμού μας, ως προς τη φαντασιακή πραγματικότητα της γλώσσας.¹⁴ Η γλώσσα ενσωματώνει την εμπιστοσύνη, όπως και η εμπιστοσύνη διατυπώνεται διά της γλώσσας.

14. Βλ. το *Talking to Strangers (What We Should Know about the People We Don't Know)* του Malcolm Gladwell, 2019.

Εάν η εμπιστοσύνη καταρρεύσει, η πρώτη συνεχίζει απτόητη, ξανακτίζοντάς την.

Η Γλώσσα, λοιπόν, είναι το κατ' εξοχήν εργαλείο σχηματισμού κοινωνιών. Οι κοινωνικοί, εθνικοί, θρησκευτικοί και ιδεολογικοί μύθοι, είναι γλωσσικοί. Η «μετάφραση» των μύθων σε δόγματα, ιδεολογίες, πολιτικές θεωρίες, όπου εμπλέκεται η ηθική, ο μανιχαϊστικός διαχωρισμός των καλών και των κακών και οι μεταφυσικές βεβαιότητες που προκύπτουν, δείχνουν πόσο κοντά βρίσκονται η (θρησκευτική) πίστη και ο (πολιτικός) λόγος των ολοκληρωτικών ιδεολογιών. Οι καλλιτεχνικοί μύθοι, η πρωτοπορία (*avant-garde*), τα επαναστατικά καλλιτεχνικά κινήματα απέναντι στο καλλιτεχνικώς ορθόν (ακαδημαϊσμός), ο συντηρητισμός και η ανατροπή του από τους πρωτοποριακούς μοντέρνους, επίσης δηλώνουν πολιτική στάση. Η γλώσσα κτίζει εμπιστοσύνη και ταυτόχρονα την ανατρέπει, μέσω της επανάστασης. Από τους Ωφελιμιστές του Μπένθαμ¹⁵ στους επαναστάτες Αναρχικούς του Νετσάγιεφ,¹⁶ η Γλώσσα και ο Αναρχισμός αλληλοπλέκονται, δημιουργούν πολιτικό όραμα με την ποίηση, τις λέξεις και λειώνουν την

15. Jeremy Bentham, 1748-1832.

16. Σεργκέι Γκενάντιεβιτς Νετσάγιεφ (*Sergéï Γεννάδιεβιτς Νετσάγιεφ*), 1847-1882· βλ. και τον Πιότρ Βερχοβένσκι στους *Δαιμονισμένους* του Ντοστογιέφσκι.

απελπισία με την ελπίδα, τον έρωτα, τη θυσία. Ενώτε εμφανίζεται και το μίσος κατά του εαυτού, ένα είδος αυτοτιμωρίας και η προβολή της πάνω στον Άλλον, ανακατεύοντας ιδέες, απελπισία και ψυχολογικές προβολές σ' ένα καζάνι που δεν παράγει πάντοτε χρυσό,... κι αυτό μέχρι τις μέρες μας, τις μέρες της τρομοκρατίας και της αχαλί-νωτης γλωσσικής (πολιτικής) α-νοησίας του ISIS, του Τραμπ, του Τζόνσον και της γραφειοκρατίας των Βρυξελλών.

Ο Θάνατος από την άλλη πλευρά, ως ο τελικός ορίζοντας, αλλά και η πιο στέρεη ρεαλιστική χρονική αγωγή του μόνιμου τώρα, που έγινε χθες, τόσο στην τέχνη όσο και στη θρησκεία, η προσωποποίησή του, η καλλιτεχνική του παρουσίαση, η υπέρβασή του (μέσω του έρωτα;... μέσω της πολιτικής;...) και ο κατ' επέκταση εξορκισμός του προσφέρει μια νέα λεκτική-εννοιολογική δυνατότητα: την διά της γλώσσας Αναίρεσή του, δηλαδή την Αθανασία. Ο θάνατος όμως, αυτή η διάφω-νη λέξη, αυτό το καθαρό αρνητικό, δίνει νόημα στη γλώσσα, όπως τα διάφωνα διαστήματα νοηματοδοτούν τα σύμφωνα που προκύπτουν ως οι λύσεις τους, χτίζοντας έτσι τη μεγάλη (κατά τον Μότσαρτ) μουσική. Τα μαρξιστικά, οι μαρξιστικές δηλώσεις περί Ιστορίας και νοήματος που ξεπερνά την περιγραφή της και γίνεται η ίδια η ζωή, η μη παραδοχή του κατεστημένου και η ανατρο-

πή του, η *Επανάσταση*, αποτελεί, τελικά, την πολιτική ακύρωσή του, αλλά και την άρση της ευκαιρίας επίγνωσης του παρόντος και του υπαρκτού, του *τώρα* και του *είναι*.

Σημειώσεις και Πηγές

Richard III, τραγωδία του W. Shakespeare (1592, Μονόλογος του Δούκα του Gloucester, κατοπινού Ριχάρδου του Τρίτου, στο άνοιγμα. Αυτό που κάνει εντύπωση είναι η πρώτη φράση, αυτή η μάλλον αρνητική διατύπωση της λήξης της δυστυχίας. Η απάντηση έρχεται στη συνέχεια (*But I, – that am not shap'd for sportive tricks / Nor made to court an amorous looking-glass [...]*) και επιβεβαιώνεται προς το τέλος του *Μονολόγου* (*And therefore, – since I cannot prove a lover / To entertain these fair well-spoken days / I am determined to prove a villain / And hate the idle pleasures of these days [...]*), οριστικά δε, στο τέλος το ίδιου του έργου. Κρατώ τους σαιξπηρικούς στίχους ως σημεία αναφοράς, στην αρχή του κάθε κεφαλαίου. Ολόκληρος ο *Μονόλογος*, με δύο προτεινόμενες μεταφράσεις από τους Ερρίκο Μπελιέ και Βασίλη Ρώτα, εμφανίζεται στο τελευταίο κεφάλαιο αυτής της μελέτης.

Βασική πηγή αυτού του κεφαλαίου, αλλά και της παρούσας μελέτης γενικότερα, είναι το βιβλίο

του Yuval Noah Harari, *Sapiens. A Brief History of Humankind* (2015). Τα περί γλώσσας, της δημιουργίας εμπιστοσύνης και των συλλογικών μύθων που αυτή δημιουργεί, βλ. στα κεφάλαια *The Tree of Knowledge* (σ. 22), *Building Pyramids* (σ. 110), *The Discovery of Ignorance* (σ. 275), *The Capitalist Creed* (σ. 341).

Βλ. και το *Talking to Strangers (What We Should Know about the People We Don't Know)* του Malcolm Gladwell, 2019.

Οι παρακάτω παρατηρήσεις είναι του Φ. Κ. Π.-Λ. ύστερα από ανάγνωση του χειρογράφου, με παρεμβάσεις και σχόλια δικά μου. Βλ. επίσης τη Βιβλιογραφία.

Ενοχοποίηση των πολιτών: «Είσαι ομοφοβικός / ξενοφοβικός / σεξιστής / δεξιός / συντηρητικός, κ.λπ.» (παλαιότερα: κομμουνιστής, αναρχικός, τέντυ-μπύ... [Σ.τ.Σ.]). Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα να αποστασιοποιείσαι από πεποιθήσεις σου, αρχικώς να τις αποκρύπτεις από τους γύρω σου, να ντρέπεσαι γι' αυτές και σταδιακά... «να συμμορφώνεσαι προς τας υποδείξεις».

«Σχιζοειδο-ποίηση» και «Σχιζοφρενο-ποίηση» των πολιτών: «Δεν βλέπεις αυτό που βλέπεις». «Αυτό που βλέπεις δεν είναι αλήθεια, αλήθεια είναι αυτό που σου λέω ΕΓΩ». Όπως: «Η εγκληματικότητα μειώνεται. Αυτό που βλέπεις εσύ, να μπαίνουν αλλοδαποί —και, βέβαια, όχι μόνο— σε σπίτια και να σκοτώνουν βαναύσως γεροντάκια για

λίγα ευρώ δεν είναι τίποτε, δεν συμβαίνει παρά σπάνια ή πάντοτε συνέβαινε και δεν το ήξερες».

Καλλιέργεια του συνδρόμου «Κοροϊδο είμ' εγώ;» Μέσω δημοσκοπήσεων και η τελευταία... τσίπα δημοκρατικότητας καταργείται, καθώς το γκάλοπ που δείχνει το δήθεν και πρώτο κόμμα, απλώς σου δημιουργεί την επιθυμία να ταυτιστείς με τον επόμενο νικητή των εκλογών. «Κοροϊδο είσ' εσύ να ψηφίσεις τον χαμένο;» Έτσι, δημιουργούνται φοβερές πιέσεις στον χειραγωγήσιμο πολίτη για να ψηφίσει το κόμμα που επιθυμεί το πολιτικό σύστημα (διαφωνώ, αλλά το κρατώ. Κατά την άποψή μου, το πολιτικό σύστημα είμαστε εμείς οι ίδιοι [Σ.τ.Σ.]), ώστε αυτό να εξασφαλίσει την πρώτη θέση. (Ναι, φίλε ανώνυμε πολίτη! Κοροϊδο είσαι, μα όχι για τον λόγο που νομίζεις!!!)

Αληθής δημοκρατία μπορεί να υπάρξει μόνον μέσω:

- α. Κληρώσεως,*
- β. Υποχρεωτικής κυκλικής ανάληψης ευθυνών από τους πολίτες ή, έστω, απαλλαγής απ' αυτή μόνο για απολύτως σοβαρούς λόγους.*

Ειδικότερα το σημείο (2) πιο πάνω (Σχιζοφρενοποίηση) οι προπαγανδιστές το έχουν πάρει από την παρατήρηση σε επίπεδο οικογένειας (βλ. Πολιτική της Οικογένειας του τόσο πρόωρα χαμένου Ρ. Λαιγκ): στις δυσλειτουργικές, σχιζοφρε-

νοποιητικές οικογένειες, π.χ., η δαρμένη και μπλαβιασμένη μαμά λέει στο φοβισμένο παιδί της ότι τάχα έπεσε από τη σκάλα, όταν ο μικρός από τη χαραμάδα της πόρτας το προηγούμενο βράδυ είχε δει με τα ίδια του τα μάτια τον μεθυσμένο πατέρα του να τη μαυρίζει στο ξύλο και είχε ακούσει τις κραυγές και το κλάμα της. (Και πάλι, η γλώσσα ισχυρότερη της πραγματικότητας! [Σ.τ.Σ.]

Η χρήση ξεκάθαρων ψεμάτων χωρίς κανένα ενδοιασμό: “Ο κατώτατος μισθός στα 751 ευρώ”. Εδώ χρησιμοποιείται η “ακρίβεια” (τάχα όχι 750, αλλά 751) για να περάσει η ιδέα ότι έχουν γίνει ακριβείς μελέτες, άρα ο λέγων γνωρίζει πολύ καλά τί λέγει.

Με τη “σχιζοφρενο-ποίηση” επιδιώκεται ο απελπισμός του πολίτη, έτσι ώστε να μη πιστεύει πια σε τίποτε και να αδιαφορεί για τα πάντα.

Ο ‘ψίθυρος’: διαρρέει ένα εξωφρενικά άγριο μέτρο (π.χ., αύξηση του ΦΠΑ από το 13 στο 23%. Κατόπιν η κυβέρνηση διαψεύδει και ανακοινώνει αύξηση “μόνο” 19% και μολονότι έχουμε ουσιαστική αύξηση επί της τρέχουσας τιμής της τάξης —πρόσεξε!— του 35% (τόση περίπου είναι η αύξηση των 6 εκατοστιαίων μονάδων), ο λαός πανηγυρίζει! Το μέτρο ήταν πολύ δημοφιλές από την πλευρά της ναζιστικής κυβέρνησης της Γερμανίας του Χίτλερ. (Φ. Κ. Π.-Λ. αλληλογραφία, 21 Ιουλίου 2019)

Έργα, Μουσικές, Θεωρίες

Το θωρηκτό Ποτέμκιν, 1925, χαρακτηριστικό πολιτικό κινηματογραφικό έργο του Σεργκίι Αϊζενστάιν. Η εξέγερση του πληρώματος του πλοίου απλώνεται σε όλη την πόλη και γίνεται επανάσταση.

The Man in the White Suit, 1951, σε σκηνοθεσία του Alexander Mackendrick, από τα Ealing Studios του Λονδίνου, με πρωταγωνιστή τον Άλεξ Γκίνες. Πώς η ανθεκτικότητα ενός προϊόντος ενώνει καπιταλιστές και εργατική τάξη, μπρος στον κίνδυνο να χάσουν τη δουλειά και τα κέρδη τους από αυτό. Βλ. και την *planned obsolescence* ή *built-in obsolescence* των σύγχρονων προϊόντων.

Η Έβδομη Σφραγίδα (Det sjunde inseglet), 1957, του Ίνγκμαρ Μπέργκμαν. Ο Ιππότης, ο Θάνατος, και μια παρτίδα σκάκι. Η Τέχνη αναγκαία, ναι, αλλά και ικανή;...

Μάκβεθ, του Ουίλιαμ Σαίξπηρ, επίσης μία βασική πηγή έμπνευσης της παρούσας μελέτης (έρως, πολιτική, θάνατος...).

Μπετόβεν, 3η Συμφωνία σε Μι ύφεση μείζονα, έργο 55, γνωστή και ως *Ηρωική Συμφωνία (Sinfonia Eroica)*. Αφιερωμένη στον Ναπολέοντα Βοναπάρτη, πριν γίνει *Ναπολέων ο Α΄*, οπότε ο συνθέτης κατέστρεψε την αφιέρωση... — μια πολιτική Συμφωνία;...

Ο Ιερώνυμος Μπος ζωγράφισε την Κόλαση, ο Φρανσουά Βιγιόν την τραγούδησε, ο Φερδι-

νάνδος Σελίν την απαξίωσε με τον αυτοσαρκασμό και ο Ζωρζ Μπερνάνος την εξόρκισε προς χάριν του Παραδείσου... και της *Θείας Χάριτος*... η Γλώσσα εξαγιάζει... ο Θάνατος νοηματοδοτεί, η Πολιτική διαπραγματεύεται, διά του Λόγου...

Ο *Μανιχαϊσμός*, θρησκεία του 3ου μ.Χ. αι., διακρίνεται για το απόλυτο των απόψεών του και για την απλουστευτική λογική της αέναης πάλης ανάμεσα στο καλό και στο κακό, και τον άκαμπτο διαχωρισμό σκότους και φωτός. Φιλοσοφικά επηρέασε τη Δύση μέσω της δυϊστικής θεωρίας των απόλυτων άκρων. Θα τολμούσα τη σύγκριση με τον «αυστηρό» *Μαρξισμό*.